

14.

A helyzet Nagy Lajos király alatt megjavul, — Zsigmond alatt újra összezavarodik. — Ennek viszonya IX. Bonifáczius pápával. — A pápa bucsul engedélyez Szent-Király falu temploma javára. — Ennek földesurai. — Tembesiné. — A hód-vásárhelyi uradalom a Herceg és Tamási családok kezén. — A réti falvakat Solti Dávid birja.

Bárkinek is feltűnhetett, hogy az adatok nagyobb része, mely t. i. a királyság megalapításától kezdve mindez ideig szólott, egy vagy más alakban a földbirtok és annak haszna feletti egyenetlenkedést és küzdelmet tartalmazza. Ezt az állapotot I. Lajosunk erélyes és bölcs kormányzása szüntette meg egy időre, kinek hosszú, dicsőséges uralkodása nyugodtabb és fényesebb korszakot hozott hazánkra s kétségkívül alföldünkre is. Alatta történt a Csanád nemzetség vagyonának békés felosztása is. Az urak rablásairól és erőszakoskodásairól nem szólnak az akkori iratok; a vármegyei önállóság is megalapíttatván, a jog és ártatlanság oltalma új, s az eddiginél erősebb biztosítékot nyert. Ha voltak is a nagy királynak hadjáratai, azok vészei alföldünket megkímélték s reá és a honra rendszerint dicsőséget és hasznot eredményeztek; elégtelenségnek, a királylyal való ujjhúzásnak vagy lázongásnak s a főurak egymás elleni háborúzásainak nyoma sincs többé. A jobbágység elnyomása is jóformán lehetetlenné

volt téve a kitűnő kormányzás és a szabad költözködés miatt; így érthető, hogy határunkon nagyszámú, jólétben és népességben virágzó községek és egyházak állottak fenn, melyekről, mint később tüzetesen látni fogjuk, ásatásaink tanuskodnak. Kívül azonban, az ország határához közel, már vészterhes felhők tornyosultak, mert a törökök Európában kezdtek hódítgatni, de a nagy király, bölcsen, veszteg maradt, midőn a pápa harcra szólítgatá a hitetlenek ellen. Ezek azonban a rácok és bolgárok ellenszegülését megtörve, lassanként a Balkán-félszigetet hatalmukba kerítették, majd a Nagy Lajost követő |1389-ben gyenge uralkodók alatt ellenállhatatlan áradatként borították el az útjokban eső aldunai tartományokat s azokat hazánktól elszakították. Zsigmond király Nikápolynál magyar-, cseh-, német-, francia és burgund csapatokkal szembeáll a rettenetes Bajazettel, de a keresz- |1396 tyén sereg iszonyú vereséget szenved, Zsigmond maga is csak futással mentheti meg életét, — a török portyázók pedig az ország déli részeit is dulják. Általában a régi rossz idő fordult ismét a házára. A királynak szeszélyes, gyáva és könnyelmű magaviselete, erőszakos, eszélytelen és zsarnok országlása tiszteletet nem tudott ébreszteni személye irányában. A főurak pártoskodásai és garázdálkodásai is megújultak, a háborúskodás miatt a nép terhei és szenvedései növekedtek, a köz jólét annyival inkább megrendült, mert hazánk ezen részét a török elől menekülő rácok özönlötték el, a kik a Tisza-Duna mentén telepítették le, főleg 1404-ben. Pár évtized múlva Zsigmond az egész Rác-ország urává lett, az itteni erősségeket az ő csapatai szállották meg, melyekért a rác deszpótát, Brankovics Györgyöt

magyarországi uradalmakkal kárpótolta. A század közepén a krassómegyei Haram és Torvisca vidékéről is jöttek rácz gyarmatosok Csongrád-megyébe, Alpár környékére.¹ Majd, minekutána a török mindinkább előnyomult, a ráczok népvándorlása még nagyobb mérvet öltött s 1460 táján Brankovics, István és Vuk vezérletök alatt Szerém-, Bács- és Csanádmegye területét, mely utóbbihoz akkor a mi határunk is tartozott, újabb menekült csapatokban szállották meg. Mátyás korában a Tisza-Maros mentére a szorongatott menekülők újabb raja tódult be, úgy hogy ekképen a vidék lakossága jóformán megelegyedett, s a személy- és vagyónbiztonság a nyers és vad tömegek által — melyeket a keresztyén erkölcsök megszelidíteni még nem birtak, s melyek új hazájok pallérozottabb szokásaihoz, életmódjához és törvényeihez alkalmazkodni sem akartak — igen sok sérelmet szenvedett.

Visszatérve Zsigmondra, habár az ország állapotja alatta mindinkább romlott, neki egyelőre megmaradt a pápa barátsága, ki alatt IX. Bonifácot értjük. Ez, állásában maradhatását egy részt Zsigmondnak köszönheté, mert mikor a fejedelmek az egymással veszekedő két pápa letételét s egy harmadik választását elhatározták s mikor az egyik czivódó pápát, XIII. Benedeket VI. Károly francia király tényleg le is mondatta: Zsigmond közönyösen vette a dolgot, sőt azokkal tartott, kik Bonifác ellen semmit sem kezdtek. Ily szolgálatért igen csekély viszonzás volt az, hogy Bonifác búcsú-levelekkel ajándékozgatta meg a király országában eső egyes községeket s ezek közt a csanádi Szent-Érzsébet

¹ Pesty, Krassóm. tört. II. I. 206.

templomot' és a határunkbeli Szent-király falut is, hogy azok jövedelméből az Ur hajlékait kijavíthassák.

Tudva van, hogy a bűcsújárás, mely a pogányok és zsidók közt is szokásban volt, a keresztyén egyházban igen korán elterjedt. Eleintén csak nagyobb jelentőségű helyekre (Róma, Jeruzsálem, Loretto stb.), majd egyébüvé is zarándokoltak a hívek, hol valami szent ereklye őriztetett, vagy a hová őket a papság imádkozás-, bűnbocsánatnyerés- és kegyes ajándékok lera-

kása okáért irán-

nyította. Efféle bűcsú jövedel-

méről fogalmunk lehet, ha meggondoljuk azt, hogy még „felvilágosodott“ korunkban is mennyi pénz folyik be egy-egy ilyen alkalommal a kegyhelyek perselyeibe.

Miért is közsé-

geink mindenkor szerencséseknek vallhatták magokat, mikor a pápai bűcsúlevelet, kétségkívül püspöki ajánlás és királyi közbenjárás következtében, Rómából megnyerhették.

IX. Bonifác pápa tehát — hogy tárgyunkhoz közelebb térjünk — 1400. okt. 11-én bűcsúlevelet adott ki a szent-királyi templom javára,²

9. sz. IX. Bonifáczius pápa.

¹ Az oklevelek Monum. Vatic. Ser. I. vol. IV. pag. 170.

² Lásd ezt Mon. Vatic. Series I. tom. IV. pag. 234.

melyet később a falu külön történetében egész terjedelme szerint közlünk. Ez a búcsú a mi szentkirályi templomunknak mindenestre hasznára vált. Erősen és diszesen épült az fel. Erről tanuskodtak omladékai, melyek közül a késő utódok 4—500 év múlva is láthatták és hordhatták a négyszögletes faragott köveket. De valami állandóan nagyobb hatásra mindamellet sem lehet gondolnunk, mert Bonifácznak nálunk csakhamar minden tekintélye elveszett, a miatt, hogy Durazzói Lászlónak, Zsigmond egyik vetélytársának, pártjára állván s azt magyar királynak elismervén — Zsigmond megtiltotta az országabeli papoknak, hogy a pápától bármi tekintetben függjenek. Különben is ez időben 2—3 pápa lévén egyszerre, kik egymást kiátkozták, a keresztyén világnak inkább botránkoztatására, mint építésére szolgáltak, annyival inkább, mert e fejtelenségben a papság erkölce is mindinkább elfajult.

Ez alatt Szent-király faluban, melynek templomáról a pápa ekkép gondoskodott, a régi földesúri család mellett egy új birtokos foglalt tért. Témbesi Miklós ugyanis, kiről már fentebb emlékeztünk, fiú nélkül halt el s özvegye, Szkolasztika asszony, ott állott, hogy halála esetén az ő birtoka oldalági rokonaira száll át. Ily helyzetben a különben is gazdag úrnő nem volt fukar hű emberei jutalmazásában s így történt, hogy itteni tisztjét egy nemesi kuriával és 100 hold földdel ajándékozta meg. Ezt a dolgot azonban a reménybeli örökösökkel is jóvá kellett hagyatni, hogy mikor majd Szkolasztika asszony nem lesz életben, ne háborgassák a hű embert az ajándék élvezetében, mire a Gyáli atyafiak annyival inkább ráállottak, mert e javadalmasok egyszersmint az ő tisztjeik voltak. Erről szól az

az okirat, melyet a csanádi káp- | 1396 jun. 10. talan ez időtájon állított ki. E szerint t. i. Gyáli István és János személyesen felkeresték a káptalant s a magok és hozzátartozóik nevében kinyilatkoztatták, „hogy gondolóra vévén az ő szolgálóknak, Andrásfia Sebestyénnek és Antalnak hűségöket és lelkiismeretes szolgálataikat, melyeket azok a magok helyén és idején teljesítettek és jövőben is teljesítendének, nekik falujokban, Szent-királyban, Hód-vásárhely falu felől, egy egész udvartelket adnak és ajándékoznak 100 hold földdel s a telek egyéb járandóságaival együtt, Sebestyén és Antal korábbi szolgálataikért, mely adomány firól-fira s minden későbbi utódra szálljon, a szerint, a mint mindezt régebben is a nemes Szkolasztika urnő, néh. Tembesi Miklós özvegye, István atyja testvérének lánya, egy másik privilegialis levelök közbejöttével nev. Sebestyénnek és Antalnak már oda ajándékozta és átadta, mely Szkolasztika urnő adományát ők is helybenhagyják, megerősítik,“ stb.¹

Éz uj birtokosok pedig a Szentkirályi család ősei voltak.²

Az adománylevélnek azonban az a hibája volt, hogy Gyáli István csak három leány gyermeke nevét iratta abba bele, mint a kiknek nevében t. i. ő az adományozáshoz hozzájárul, de negyedik gyermekéről, fiáról, s annak beleegyezéséről semmi említést sem tett az okiratban. S így történhetett, hogy a Szentkirályiak birtokjogát a Gyáliak később törvényesen meg-

¹ A káptalan bizonyítványa Orsz. lt. Szentiványi-féle iratok 35—41.

² Sebestyént már a Solti Dávid beigtatásánál (1408) így nevezik.

támadták, a mi annál nagyobb baj volt, mert amazok időközben annyira megszaporoztak s birtokukat is úgy megnövelték, hogy a falunak több mint fele az övék volt. E negyedik gyermeket, a ki egyébként az oklevél keltekor már önjogú, érettkorú családos ember volt, Jakabnak hitták. Mikor tehát Szentkirályi Kálmán, a fél falu tulajdonosa, Zsigmond királytól | 1406. szept. 7. adománylevelet eszközölt ki Szent király falu felére s a király a csanádi káptalanhoz rendeletet küldött, hogy Kálmán urat a káptalani kiküldött jelenlétében a királyi ember által, „a ki lehet Kopáncsi Dávid vagy Kopáncsi Miklós, vagy Makófalvi Dénes, vagy Fildeáki Demeter, vagy Fildeáki János“, a helyszínen „az oda törvényesen egybehívott szomszédok jelenlétében az uradalomba igtassa be“ s a káptalan a meghagyásnak eleget teendő. egyik tagját, t. i. András kanonokot, néhány nap mulva oda kiküldötte s ez Makófalvi Dénessel együtt a szomszédok jelenlétében a beigtatást foganatosítani akarta: akkor a nev. István fia, Gyáli Jakab, vejével, Gyáli Balázssal együtt előállott s a beigtatás ellen óvást tett, úgy hogy az el is maradt¹ s valószínűen azután sem foganatosított, legalább annak a későbbi írásokban többé semmi nyoma, bár a Szentkirályiak azért a faluban, mint látni fogjuk, továbbra is tényleges birtokosok maradtak.

Határunk nagyobb része, a mint az oklevelek felsorolják, Hód és Vásárhely, Ábrány, Tarján, Sz.-Mihály-utczája, Csomorkány és Sámson, ez időben valószínűen a Szekcsei Herczeg nemzetséghez tartozó Tamási család

¹ A káptalani levél a kérdéses ügyben 1406. szept. 14-ről Géresinél, i. m. I. 536.

birtokában volt, mit onnét tudhatunk, hogy ez időtájon adott ki Zsigmond király | 1405. ápr. 24. bizonyítványt arról, hogy Tamási János erdélyi vajda kértére megengedte, hogy ennek több vármegyében, úgym. Somogy, Tolna, Baranya, Valkó, Arad, Csanád megyékben fekvő javai magtalanság esetén legközelebbi vérszerinti atyjafiaira, Szekcei Herczeg Lászlóra és Istvánra szálljanak. János vajda házassága ugyan nem volt gyümölcstelen, de fiai, László és Henrik, magok is hozzájárultak atyjuk illetén rendelkezéséhez és néhány évvel később a király előtt személyesen megjelenvén, magok kérték ezt, hogy atyjuknak fentebbi akaratát erősítse meg, s illetőleg az erről korábban kiadott levelet új formában ismét adja ki s királyi helybenhagyásával lássa el. Zsigmond tehát teljesíti a kérelmet s az | 1411. jul. 12. erről szóló levelet kiadja.¹ Bárkinék is feltűnhetnek, hogy János vajda a maga roppant kiterjedésű jószágait az oldalági rokonokra örökíti át, holott magának is vannak fiai s intézkedik olyan esetre, melynek épen az ellenkezője forgott fen.² E körülmény felől a magyarázatot később fogjuk megadni. Most csak azt emeljük ki, hogy az érdekeltek később is nagy súlyt helyeztek az 1405-diki rendelkezésre s messzire kiható igényeket formáltak abból.

A mi egyébiránt a szóban forgó nemzetséget és egyéneket illeti, tudvalevő dolog, hogy e nagy nevű,

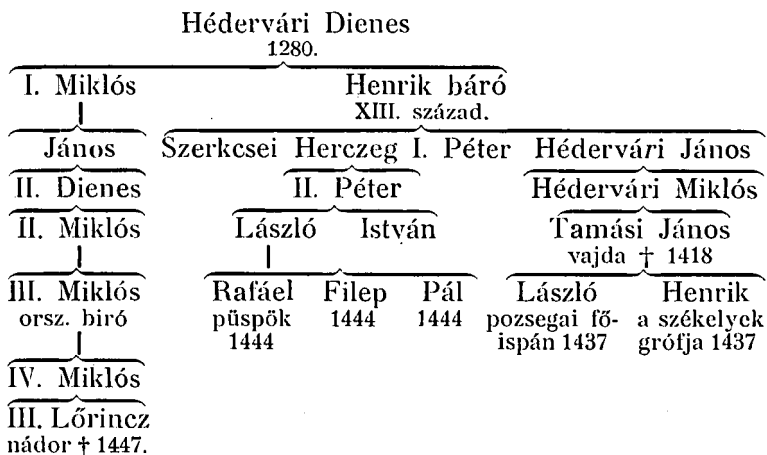
¹ Az oklevelek Mátyás kir. 1464-ki átíratában Orsz. lt. dlt. 1816. sz. közölve II. Lajos király 1523-ki ítéletében a Hédervári per iratai közt M. Tört. Tár. VI. 5. s köv. ll.

² A vajda oly feltétel alatt hagyta el uradalmait, hogy ha ő „istení végzés következtében netalán magzatok nélkül költözne el e világból“: — pedig már ekkor két nagy fia volt.

de már kihalt család elei, Volfer és Hedrik (Henrik) vitézek egy lovas csapat élén még Géza vezér korában költöztek be Németországból hazánkba s ettől fogva századokon át utódaik, ezek közt a Héderváriak, a Szekcsei Herczegek, kiknek ősanjuk a történetünk folyamán már ismeretes Moys nádor leánya volt, a Tamásiak, az Ujlakiak, Drágfiak, Rozgonyiak, a Kakasok kitünő állást foglaltak el királyaink oldalánál s a közügyek körül.¹ A nemzetség Szekcsei és Tamásii ágai az ősi birtokok felosztására nézve már egy félszázad előtt megegyeztek² s mint az előnevek is 1351 mutatják, azok Dunán túl feküdtek. Hédervárát éppen az egyik nemzetségi törzs (Hedrik) alapítá, szintén a Duna mentén. De az alföldön, nev. Békés megyében, szintén korán szereztek birtokokat.³ Szekcsei Herczeg Péter, mint a német-

¹ Nemzedék-rendök ránk vonatkozó része ez:

² Hazai okmt. V. 124.

³ Haan, Békésm. hajd. I. 271.

ujvári grófok által támasztott hosszú és véres lázadás egyik feje, akkori kártételéért 250 márka birságot fizetett 1327-ben.¹

Zsigmond hosszú uralkodása alatt sok birtok cserélt gazdát nemcsak a természeti halandóság és magszakadás következtében, hanem különösen a miatt, mert több ízben ellenkirályok léptek fel, kik őt a trónról letaszítani akarták; ezeket az urak közül számosan támogatták, kik aztán a mozgalmak leverése után javaikat veszítették és még többen voltak, kik viszont a király iránti hűségüket tanúsították s annak jutalmát földadományokban kapták. Efféle szolgálatoakat jutalmazhatott a király 1408-ban, midőn Solti Dávidnak ajándékozta határunk egy részét, „azon hűséges szolgálatokért és számtalan kedveskedésekért, melyeket ő a királyi ház iránt dicséretesen és fáradhatatlanul teljesített“. Különben a kir. oklevél szerint Solti Dávid, László és Péter és egy másik Solti Péter, kinek neje Deák Orsolya, osztályos atyafiak², már az előtt is birtokosai voltak e jószágoknak, melyek a következők: „Csanádmegyében Bart, Kocsutháza³ és Kőkényes falvak,⁴ továbbá Solt-

¹ Pór Ant. Századok 1891. 350.

² A rokonságra nézve a levél ez adatokat szolgáltatja:

Solti Domokos	Solti András
Dávid, László, Péter	Péter
	Deák Orsolya

³ A királyi levélben „Kochuthaza“, — a káptalan bizonylatában: „Kuhuhaza“, — a Barcz és Solt szomszéd-ságukban fekvő K o t a c z r a vonatkozik.

⁴ „Possessiones.“ Ez alatt a kancelláriai irály Zsigmond korában már falvakat értett, mert péld. a hív. 1403-diki oklevélben Diósfalu, Makófalva szintén possessióknak neveztetnek.

10. sz. Zsigmond király.

Márki S., Mária királyné cz. művéből (Magy. tört. életrajzok).

réve nevű rév vagy kikötő, nemkülönben Ete, Kéréktő, Laponya, Sasér, Atka, a két Köveskéthely, a három Melhorgonya, a két Gémes, Hosszútó, Solt, Ökres, Sártó, Sulymostó, Andasveszehelye, Sárnyak, Nagysár és Kövesd halastavak — Csongrád megyében . . . . . erdeje s . . . . . és Bart nevűek“. Most pedig e jószágokat „minden haszonvételeikkel és tartozékaikkal együtt“, melyeknek nevezettek már eddig is élvezetében és birtokában voltak, „ide értve a szántott és szántatlan földeket, erdőket, ligeteket, cserjéseket, vizeket, a vizek lefolyásait, a réteket, kaszálókat, legelőket, a mezőket, a laposakat, nádasokat s egyáltalán mindennemű haszonhajtó részeket, azok igazi és régi határait és mesgyéit véve, akárhogy' nevezzék is azokat, — melyeket nevezettek eddig is országunk szokása szerint békésen birtak, azon a jogon, melyen azok a király adományozása alá tartoztak, nevezett atyafiaknak és azok örököseinek új adományképen örökös joggal és visszavonhatatlanul ajándékozta s azokat abba törvényesen beigtatni rendeli“ — minek foganatosisásával a csanádi káptalan bízta meg, hogy megbízottat küldjön a helyszínére, királyi embernek vagyis törvényes meghatalmazottnak. „H i c h a d i ¹ Dénest, vagy Pétert, vagy Miklóst, vagy Györgyfia Jánost, vagy Amusdi Miklóst, vagy Batidai Jakabot, vagy Dénest, vagy Szentkirályi Sebestyént“ vegye maga mellé s a hely színére kimenvén, ott, az egybehívott szomszédok jelenlétében, hajtsa végre a beigtatást. A káptalan sietett a királyi parancs-

¹ Valószínűen H é k e d i -nek értendő, mely régen falu volt, ma puszta, Szentés határában.

nak eleget tenni s még azon évben, nyár közepén, kiküldte egyik tagját a hely színére, hol a szomszédok kihallgatása után s jelenlétökben Szentkirályi Sebestyén, mint királyi ember, a fentírt tulajdonosokat nevezett birtokokba beigtatta, ide értve Solt falut is, habár arról a királyi rendelet nem is szólt. A beigtatásnak semmi részben senki sem mondott ellent¹ s így a Soltiak, határunk nyugoti részének továbbra is — az eddiginél még erősebb jogalapon — birtokosai maradtak. Minthogy a király levele „Árky-révben“ kelt (a Szávánál), hol a király akkor fordult meg, midőn ez év nyarán a boszniai hadjáratból visszatérőben volt, ez okon gyaníthatjuk, hogy Solti Dávid az alkalommal szintén a király táborában harczolt. Az oklevélben említett helyek nagyobb része — nevét egész a mi korunkig híven megtartotta s azok határunk földiratában feltalálhatók. Kivételt képeznek: Andasveszehelye, Kökényes és Sárnyak, melyek helyeit nem tudjuk kimutatni. Nagysár azonos a mi Nagysártónkkal, Ete-ről II. és IV. Béla királyok leveleiben van említés;² s mivel az Tápé és Körtvélyes közé helyeztetik, igen valószínűn szintén határunkban keresendő. Talán Athila pusztájával azonos, mely mint látuk, szintén e tájon létezett. Kövesd Lele határában, mint szomszédos hely, előttünk ismeretes.

¹ Az erről szóló káptalani bizonyítvány Fejérnél X. III. 86—90. és X. IV. 698.

² Fejérnél, Cod. dipl. II. 103. 104. IV. III. 315—317.